

Tiyiginiyage indongele yeesu ya Kibena

Tuithamini lugha yetu ya
Kibena

Tiyiginiyage indongele yeesu ya Kibena

Tuithamini lugha yetu ya Kibena

Huduma ya Kutafsiri Biblia na Kuendeleza Lugha za Asili, Mbeya

S.L.P. 6359, Mbeya, Tanzania

literacy_mbeya@sil.org

Pamoja na

SIL International

Utangulizi

Huduma ya Kutafsiri Biblia na Kuendeleza Lugha za Asili katika Mkoa wa Mbeya na Iringa ilianza tarehe 23 Julai 2003. Ilianza kwa ushirikiano kati ya viongozi wa makanisa na mashirika mbalimbali na SIL International.

Kusudi letu ni kuwahudumia watu wa makabila yafuatayo: Wabena, Wabungu, Wakinga, Wakisi, Wamalila, Wamanda, Wandali, Wanyakyusa, Wanyiha, Wapangwa, Wasafwa, Wasangu na Wavwanji.

Lengo letu la kwanza ni kuyafikia makabila hayo kwa Neno la Mungu (Biblia) katika lugha zao kwa sababu tunaamini MUNGU ANAONGEA LUGHA ZOTE!

Lengo letu la pili ni kuwaheshimu watu wa makabila haya kwa njia ya kuwafundisha kusoma na kuandika lugha zao (Idara ya Kusoma na Kuandika Kilugha).

Sera ya Utamaduni ya Tanzania inasema hivi:

3.2. Lugha za Jamii

Lugha za jamii ni hazina kuu ya historia, mila, desturi, teknolojia na utamaduni wetu kwa jumla. Aidha, lugha hizi ni msingi wa lugha yetu ya taifa, yaani Kiswahili...

Kichwa: Tiyiginiyage indongele yeesu ya Kibena (*Let's Value Our Bena Language*)

Lugha: Kiswahili / Kibena

Michoro: © 2001 International Illustrations, the Art of Reading 2.0

Shukrani za dhati ziende kwa timu ya Wabena: Ev. M. Kahwili, E. Mpangile, Mch. J. Muhehwa, N. Mlunza, Mwl. I. Ngimbudzi

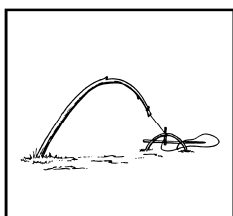
Toleo la tatu © 2008, 2011, 2017 SIL International

1. Herufi na sauti za Kibena ambazo zipo katika Kiswahili:

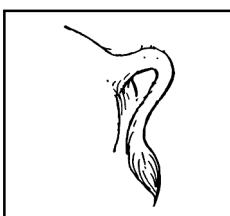
Herufi hizi hazitakuwa ngumu kwako kujifunza. Ni zilezile katika Kibena na Kiswahili. Sasa tufanye mazoezi ya kusoma herufi zifuatazo.

Irabu: **a, e, i, o, u**

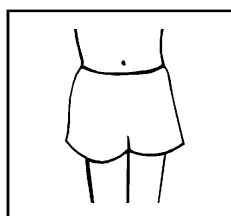
Konsonanti: **b, d, f, g, h, k, l, m, mb, n, nd, ng, ng', ny, p, s, t, v, w, y**

lutego
(mtego)

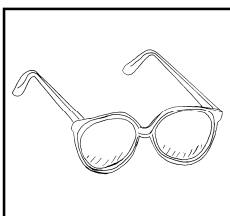
mukila
(mkia)

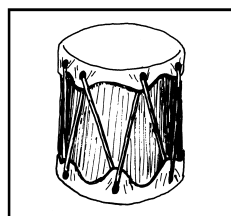
budula
(kaptura)

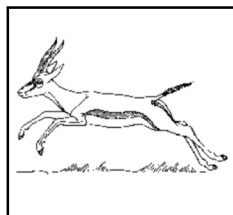
magulu
(miguu)

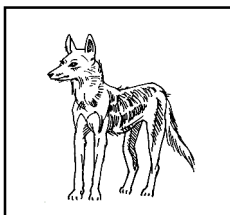
malolelo
(miwani)

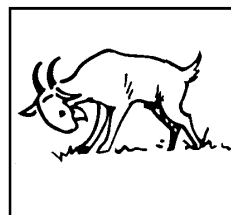
ngadule
(ngoma)

libato
(swala)

likeve
(mbweha)

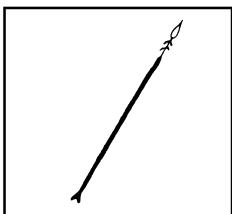

mene
(mbuzi)

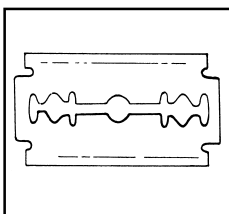
2. Irabu ndefu:

Kibena kinatofautisha kati ya irabu fupi na irabu ndefu. Irabu fupi zinatamkwa kwa muda mfupi. Irabu ndefu zinatamkwa kwa muda mrefu zaidi, yaani, zinavutwa. Tutofautishe sauti hizi kwa kuandika herufi mbili kwa ajili ya kuonyesha irabu ndefu.

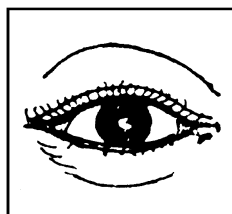
Irabu ndefu: **aa, ee, ii, oo, uu**

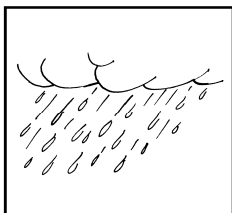
lisaala
(mkuki)

lukeeto
(wembe)

liiho
(jicho)

ndoonya
(mvua)

liduuma
(chui)

linyaanya
(nyanya)

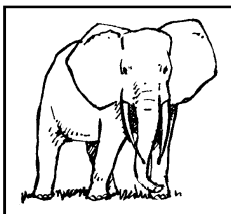
Tusome:

Irabu fupi	Irabu ndefu
agonile (amelala)	aagonile (alilala)
valolile (wametazama)	vaalolile (walitazama)
atovile (amepiga)	aatovile (alipiga)
aliye (amekula)	aaliye (alikula)

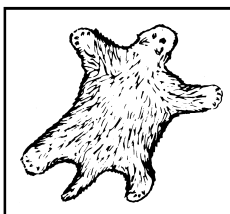
3. Muunganiko wa herufi:

Kibena kina sauti mbalimbali zinazofuatwa na **w** au **y**. Tuone mifano ifuatayo.

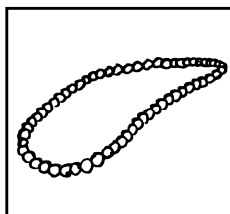
Herufi zinazoongezwa **w**: **fw**, **kw**, **lw**, **mw**, **ng'w**, **pw**, **sw**, **tw**

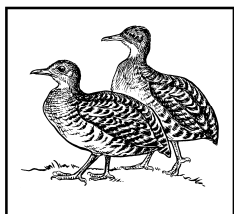
lidembwe
(tembo)

ngwembe
(ngozi)

lwambo
(ushanga)

ng'wale
(kwale)

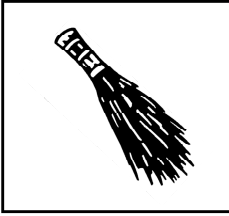

mwana
(mtoto)

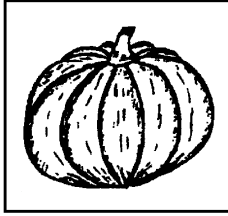
Jaza nafasi zilizo wazi kwa kuandika herufi zinazokosekana:

Kibena	Kiswahili
muta <u>mw</u> a	mgonjwa
mu _____ ngilo	mchi
_____ le	kwale
lu _____ le	kichaa
_____ e	basi

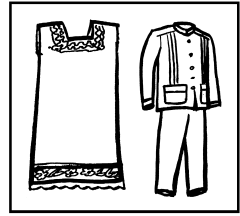
Herufi zinazooongezwa y: fy, ky, ly, my, ndy, ty

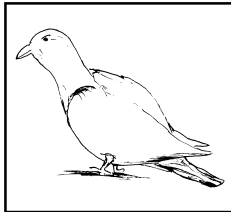
fyagililo
(fagio)

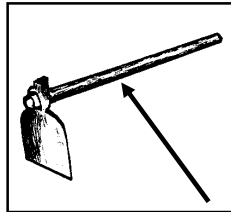
lyungu
(boga)

myenda
(nguo)

ngundya
(njiwa)

kyaka
(mpini)

Oanisha maneno ya Kiswahili yenye maana sawa na maneno ya Kibena:

Kibena:

fyagililo

lyosi

kutyega

pyasa

kyuma

Kiswahili:

chuma

ufagio

kutoroka

moshi

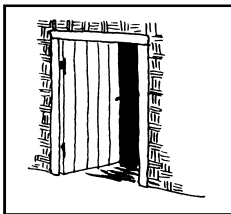
gusa

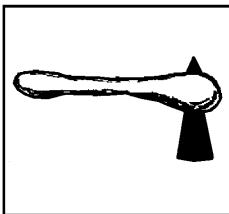
4. Herufi na sauti za Kibena ambazo hazipo katika Kiswahili:

Herufi hizi zitakuwa mpya kwako. Kibena kinahitaji herufi ambazo hazipo katika Kiswahili, ili kiweze kuandikwa kwa usahihi. Herufi hizo mpya ni hizi zifuatazo.

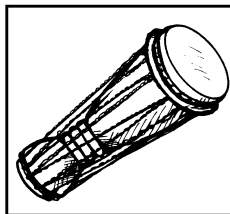
Herufi mpya: **dz**

lwidzi
(mlango)

mbaadzo
(tezo)

ndudzi
(ngoma ndogo)

Tafuta maneno haya ya Kibena katika chemsha bongo ifuatayo:

lwidzi ✓

mbaadzo

indudzi

kutoodza

kigandza

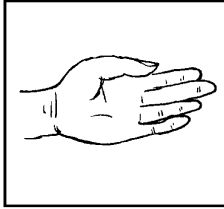
kuhuudza

kudzova

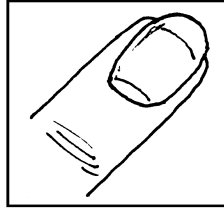
kudzweta

i	d	a	w	l	o	m	x	d	k
l	w	i	d	z	i	b	p	z	u
i	p	u	k	z	d	a	n	i	d
n	o	k	u	l	e	a	v	f	z
d	z	s	h	o	p	d	z	k	o
u	z	d	u	n	d	z	l	i	v
d	n	k	u	t	o	o	d	z	a
z	k	u	d	z	w	e	t	a	l
i	n	b	z	m	e	t	s	d	a
k	i	g	a	n	d	z	a	n	o

Herufi mpya: ndz

kigandza
(kiganja)

lukondze
(ukucha)

Jaza nafasi zilizo wazi kwa kuandika maneno ya Kibena yenye maana sawa na ya Kiswahili:

Kibena	Kiswahili
<i>libondzi</i>	simba
	kuchokoza
	msichana
	nyimbo
	kusisimka
	nyuki
	kujipima

5. Sasa umeshajifunza herufi zote za Kibena.

Tusome hadithi zifuatazo.

U-Luyuki nu Lihalafu

Ikigono kimwinga, u-Luyuki aayagile ing'aasi. Aagendile kigono kyonda kitafika ku kaaya. Ilolaga paasi iwonaga pali mulindi. Ihoodzaga neke atigilage, “Kiba ndigone baaha.”

Ikwingilaga mu mulindi. Umulindi ugo gwali gwa Lihalafu. Aaweene moovali avaana veene.

Akwivuudzaga itigilaga, “Ndigite wuli? Indzala yivava, ikyakuliya ndilihela!”

Ikwibataga umwana yumwinga, iliyaga. Atane kwiguta nambi. Iliyaga yungi kangi. Mwe asinaa amala, ikwingilaga ung'inaawo, neke amuwone ali mukuliya umwana vaakwe. U-Luyuki iitinukaga hiilo! Neke vifugamilage.

Viitovile lusika, pambele u-Lihalafu aaneemile uludali. U-Luyuki ihumaga luvilo.

Ukuhumila baaho u-Lihalafu nu Luyuki vivedzaga wukava.

Ulusimo lwa Ligeesi

Pa kataali kaali pookali akageesi kiikalaga mu daasi. Pe kwikiya kavembaga, “Ndzii! Ndzii! Ndzii! Ndzii!” Ikigono kimwinga, akapamaana kaaheliye ku kageesi neke kalume mu ligulu. Akageesi kaadzwitile, “Ndzii, ndzii, ndzii, ndzii!”

Akapamaana kiwuudzaga, “Pe wivemba wawidzwita, pe wikwimba, wawidzwita, na pe wikuuta widzwita. Lino udzove yuuve, pe wikoola wawiigita wuli? Kangi pe wiiheha wawiigita wuli? Pakuva ndikumile udzwitile!”

Akageesi kihigaga, “Pe kwikya ndandidzwita pe ndivembela avavaha vangu avaafuwe. Lino ndidzwitile pakuva ndiweene piivava pa ligulu lyangu lye undumile. Lino muyangu! Ukwilumaluma ewo si lunofu nambi.”

U-Mooto nu Lidzebele

Pa kataali u-Mooto nu Lidzebele vaali wudzeela. Kangi vaagendaga pamwinga. Kigono kimwinga, u-Lidzebele aaheliye ku vanyalukolo vaakwe. Avanyalukolo vakumupeelaga inyama iyipaamiye mbandu. Vaatigiye inyama iyi uhelelage ukamupeele u-Mooto.

Aaviye afikile ku kaaya, u-Lidzebele aaliye mwene inyama yila yonda. Ikigono kimwinga, u-Mooto aataang’iine na vanyalukolo va lidzebele.

Vakumuwudzaga vitigilaga, “U-Lidzebele akakupeeliye inyama?” U-Mooto itigilaga, “Kaa! Siameeliye nambi. Apo umuleke tandi, pe ndiwuyile, ndidzamuwudza.”

U-Mooto aavedzige iifika ku kaaya, u-Lidzebele asaali pwali. Pambele ipilukaga. Aaviye ikwingila, u-Mooto ivangaga kumunyaanya. U-Lidzebele neke avembage atigilage, “Todo, todo, todo.” Ni figono ifi u-Lidzebele nu Mooto vapila wukava. Pe vatang’iine, u-Lidzebele aivemba, “Todo, todo, todo.”

Uwusugu wa Lidzebele waasiliye baaho.

Vitabu hivi vya masimulizi ya Biblia vinapatikana katika lugha ya Kibena:

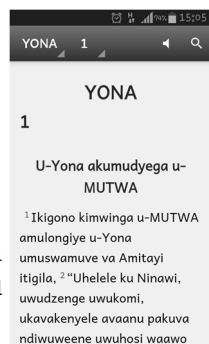
- U-Abulhamu nu Isaka
- U-Dawudi iteludza u-Goliyati
- U-Mose akuvalongodza Avaisilaheli ukuhuma ku Misili
- Ikilole kya kulova isomba ndzoloofu hiilo
- U-Yesu ikwingila ku Yelusalemu
- U-Yesu akumunaniya umudiimi ye ali nu mubepo umuviifu
- U-Yesu idzulubusa umwana va mwayuuva umufwile nu mugoosi
- U-Yesu akuvenda avaana
- Ikihwananidzo kya mumosi nu Lasalo
- Isilinge iyiyagile
- Umufwalisayo nu muhakupembe
- Umunya kinyamuvili akumuhongedza u-Yesu

Programu ya simu inapatikana bure kwa ajili ya kusoma na kusikiliza Biblia katika lugha yako ya asili.

Ili kupata Neno la Mungu kupitia simu aina ya “Smart Phone” fuata hatua hizi, ni rahisi sana!

- Fungua **Google Play Store**
- Ingia katika sehemu ya **kutafuta** au **search**
- Ingiza maneno ya kutafuta programu inayoitwa mf. **Biblia katika Kibena**
- Bonyeza **install** kupakua programu kwenye simu yako

Baada ya kufanya hatua hizi chache, vitabu vya Biblia vitapatikana katika simu yako hata bila mtandao. Furahia!

**Programu hii inapatikana katika lugha hizi:
Kibena, Kikinga, Kindali, Kinyakyusa, Kinyiha, Kisafwa,
Kisangu na Kivwanji**

Kama una maswali yoyote au unataka kununua vitabu au kuhudhuria darasa la kusoma, wasiliana na ofisi ya huduma yetu.

Namba ya simu: 025 250 0100

TSH 500/=